

Introductie

1 Afbeelding

Karel V leunde op hem

2 Tijdbalk

1 16, 1500, 1600

2 1516, 1556

3 Kaart

a Spanje, Nederland, Zuid-Italië

b *Bijvoorbeeld:* Karel werd vorst van steeds meer Nederlandse gewesten.

c Holland, Vlaanderen

6.1 De kerk valt uiteen

1 Kritiek op de kerk

a C, D

b *Bijvoorbeeld:* Hij schreef erover in een brief aan een bisschop.

2

a

b *Bijvoorbeeld:* Om te laten zien hoe handel in aflaten werkte.

3 Luther uit de kerk

B, D, A, E, C, F, G

4

a *Bijvoorbeeld:* Op afb. 3 (1521) is hij jong. Op afb. 1 (1555) is hij oud.

b *Bijvoorbeeld:* Hij heeft eenvoudige kleding en is voor een eenvoudige kerk.

5 Katholieken en protestanten

a B, C

b

	Katholieken	Protestanten
A dominee (predikant)		x
B geloof in heiligen	x	
C kale kerken		x
D kerken met beelden en schilderijen van heiligen	x	
E mensen lezen zelf de Bijbel		x
F monniken	x	
G pastoor	x	

c

- 1 Duitsland, Scandinavië
- 2 Frankrijk, Nederland

6 Godsdienstoorlogen

a Karel V en protestantse vorsten

b Ze werden opgespoord, gevangengenomen en soms levend verbrand met hun boeken.

7

Bijvoorbeeld: Ja, hij is bruikbaar want het conflict tussen Karel V en Luther was een oorzaak van de godsdienstoorlogen in Duitsland.

8

a Vorsten vonden dat al hun onderdanen hetzelfde geloof moesten hebben.

b *Bijvoorbeeld:* Er zijn 70 geloofsgroepen in Nederland waarvan foto's zijn gemaakt. De mensen op de foto dansen en klappen tijdens hun kerkdienst.

9

- a 1 1500, 1600
- 2 1500, 1800

b Mensen kregen meer aandacht voor het leven op aarde en voor de mens zelf.

c *Bijvoorbeeld:* De vrouw is heel levensecht afgebeeld.

10

- a 1 wedergeboorte
- 2 1500, cultuur, Grieks-Romeinse

b *Bijvoorbeeld:* Beide mannen zijn naakt en ontspannen afgebeeld.

11

Bijvoorbeeld: Griekse wetenschappers en beelden (en ronde bogen)

12 Eindopdracht

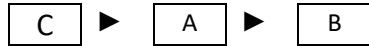
Bijvoorbeeld: Een gevolg van de Hervorming is dat er nu veel rooms-katholieke én protestants-christelijke scholen zijn.

6.2 De Nederlandse Opstand

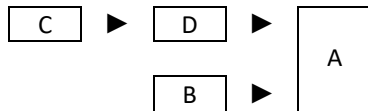
1 De Nederlanden

- a 1 de hoogste macht (in een staat)
2 gewest
3 gewest
4 vorst

b

c

- d C en D

2 Het begin van de Opstand

- a C, B, D, A, E, F
- b Hij moest de daders van de Beeldenstorm straffen en het protestantisme vernietigen.
- c 1568, 1648

3

- a *Bijvoorbeeld:* Meer mensen werden calvinist.
- b *Bijvoorbeeld:* Filips vervolgde de protestanten nog strenger dan Karel V.
- c *Bijvoorbeeld:* Vanaf 1568 probeerde Alva het protestantisme te vernietigen.

4 Oorlog en verdeeldheid

- a 1 Filips II
2 Willem van Oranje
- b *Bijvoorbeeld:* Ook andere Zeeuwse en Hollandse steden kozen de kant van de geuzen.

5

C, D

6

- a *Bijvoorbeeld:* Ze vermoordden mensen en staken huizen in brand.
- b "Iedereen moet voortdurend bang zijn dat het dak op zijn hoofd zal vallen."
- c Het leidde tot meer verzet.

7

- a *Bijvoorbeeld:* Volgens de tekst doodden de Spanjaarden 'allen die zij gewapend in de straat aantreffen'. Volgens de afbeelding schoten ze ook een oude ongewapende man dood.
- b *Bijvoorbeeld:* De afbeelding is door een Nederlander gemaakt. De tekst is van een Spanjaard.
- c *Bijvoorbeeld:* Allebei niet betrouwbaar, want ze kloppen niet met elkaar. In beide bronnen zit negatieve informatie over de vijand.

8

- 1 oorlog
- 2 noordelijke, militair, Spanje
- 3 zuidelijke

9 **Nederland wordt onafhankelijk**

- a** C, A, E, D, B
- b** Zeeuws-Vlaanderen, Noord-Brabant, Limburg
- c** *Bijvoorbeeld:* Deze gebieden werden toen door de Spanjaarden overheerst.

10

“Wanneer een koning zijn onderdanen niet meer beschermt, maar onderdrukt en over hen heerst als over slaven, dan is de koning een tiran.”

11 **Eindopdracht**

- a** A, B, D
- b** *Bijvoorbeeld:* Ja, want onder leiding van Willem van Oranje werd Nederland onafhankelijk.

6.3 Nederland migratieland

1 Zuid-Nederlandse vluchtelingen

- a landbouw, handel en nijverheid
- b 1 Handel, want je ziet schepen, vaten en een man met een kruitwagen.
2 Nijverheid, want de mannen maken een schip.
- c C, D
- d *Bijvoorbeeld:* Onder dat bestuur werden ze vervolgd vanwege hun godsdienst.
- e *Bijvoorbeeld:* Er was oorlogsgeweld in hun gebied.

2 Veel werk

- a A, C, D
- b Antwerpse handelaren namen geld, kennis en handelscontacten mee.
- c Duitsland, Scandinavië, Holland

3

- a 1 rijke
2 niet
3 God
- b *Bijvoorbeeld:* Ja, want volgens Calvijn leefden goede christenen eenvoudig.

4

- 1 32 000, 220 000
- 2 1575, 1725, 1725, 1800

5

- a 1 A, C, D
2 B, D
- b 1 meer vrijheid was dan in andere landen.
2 calvinisme
3 openlijk met zijn geloof bezig mocht zijn.
4 ze door de Franse koning werden vervolgd.

6

A, C, D

7 Eindopdracht

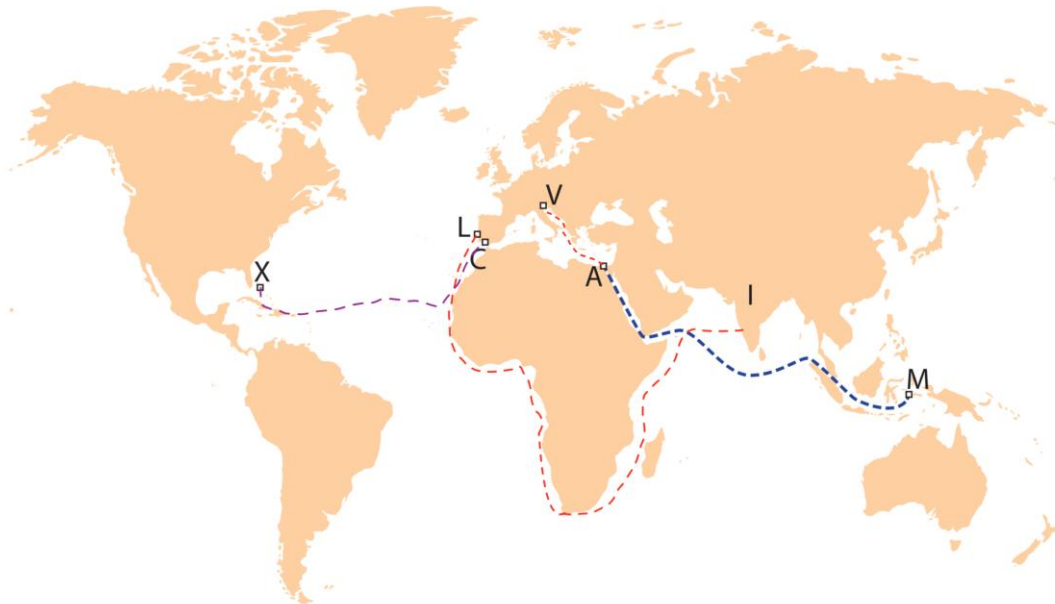
- a 1600, 2000
- b A, B, C, D

6.4 De ontdekkingsreizen

1 Portugese ontdekkers

a Zuidoost-Azië

b

c handelscontacten

d *Bijvoorbeeld:* Portugezen stichtten handelsposten aan de kusten van Afrika en Azië en brachten producten naar Lissabon.

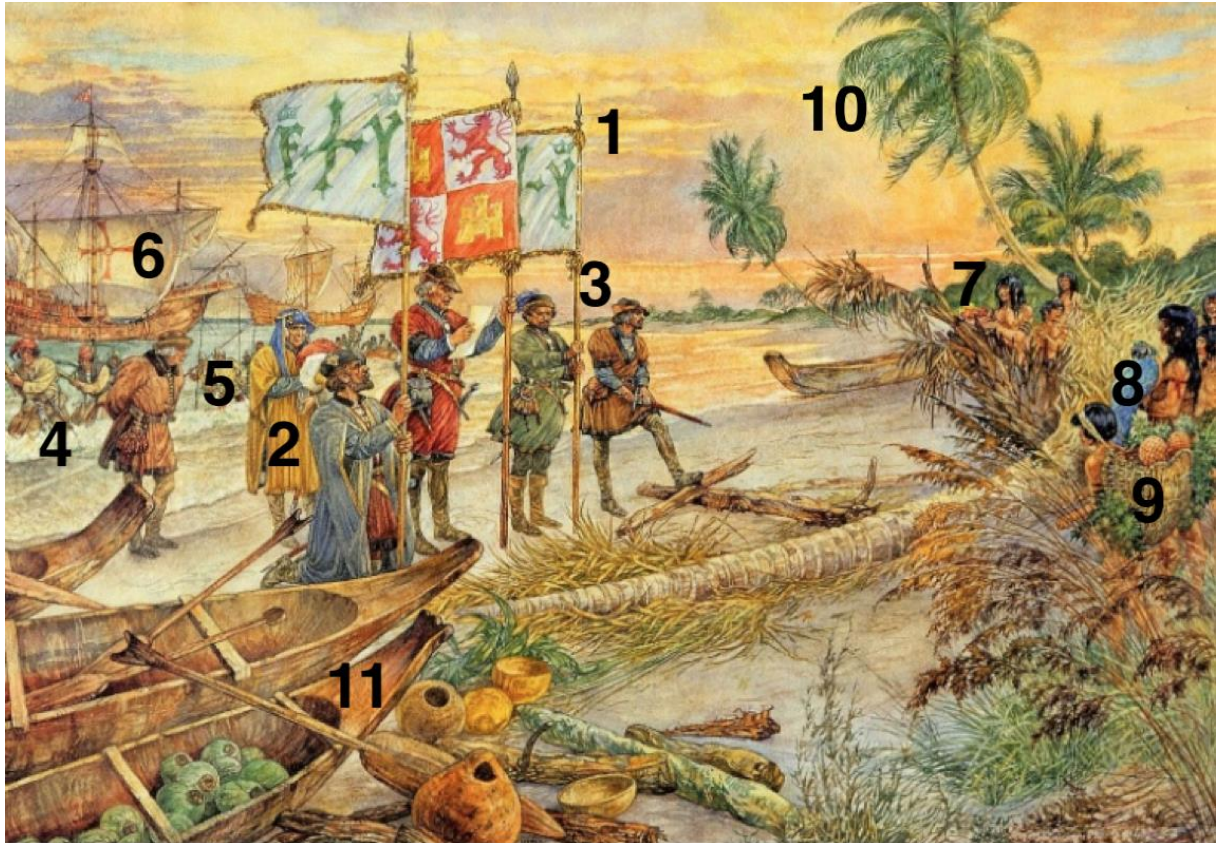
2

- 1 juist
- 2 juist
- 3 onjuist
- 4 juist
- 5 onjuist

3 Ontdekkers en veroveraars in Amerika

a Zie antwoord bij vraag 1b

b

c *Bijvoorbeeld:* Ze zochten goud om snel rijk te worden.

d 1 wapens

2 paarden, zwaarden, vuurwapens

3 ziektes

4 **Kolonies en slaven**

a kolonisten, kolonie, kolonisatie, koloniseren

b *Bijvoorbeeld:* Hun tempels en godenbeelden werden vernield. Ze werden christen. Ze gingen als slaaf werken in goud- en zilvermijnen en op plantages.

c Een groot landbouwbedrijf dat één gewas zoals suiker verbouwde.

d *Bijvoorbeeld:* Indianen moeten van Spanjaarden een kerk bouwen.

5

Bijvoorbeeld: Indianen konden het slavenwerk niet aan.

6

a 1: 155

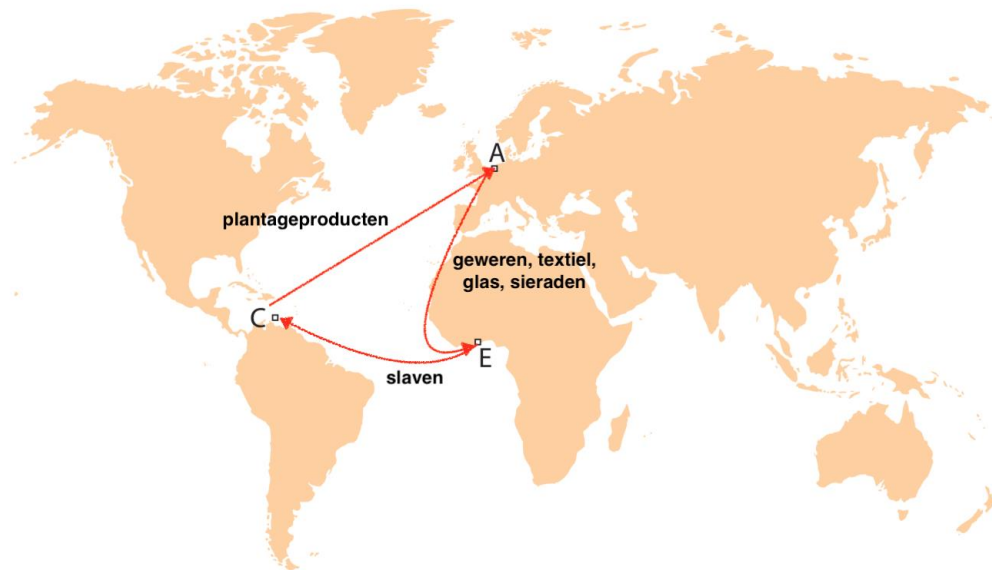
2: 177

3: 531 000

b *Bijvoorbeeld:* Ja, want mensen moeten weten dat daar slavenhandel was. Ze moeten ook kunnen zien hoe dat gebeurde.

7 **Handel tussen werelddelen**

a, b

8

a 1 *Bijvoorbeeld:* vriendelijk en toeschietelijk

2 *Bijvoorbeeld:* vriendelijk en enthousiast

b 1 *Bijvoorbeeld:* onvriendelijk en afstandelijk

2 *Bijvoorbeeld:* Vooraan: vriendelijk en toeschietelijk. Achteraan: angstig en afwerend.

c *Bijvoorbeeld:* Bron 20. Die is van Columbus zelf. Bron 21 is van veel later en uit een ander land. De houding van Columbus in bron 20 vind ik ook logischer dan die in bron 21.

9 **Eindopdracht**

Bijvoorbeeld: De bevolking is grotendeels (1) katholiek en (2) gemengd indiaans-Europees.

6 **Tijdvak en begrippen**

1

A, E, C, D, B, G, F

2

a 5C, b 5A, c 5D, d 5B

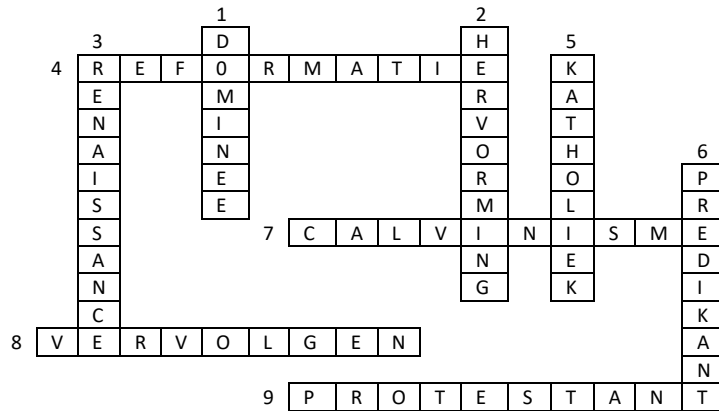
3

- a** 5B (*bijvoorbeeld:*) want Kenau verdedigde Haarlem tegen de Spanjaarden tijdens de Tachtigjarige Oorlog.
- b** 5C (*bijvoorbeeld:*) want Elmina was door Portugezen gebouwd in Ghana. Het was een Europese activiteit buiten Europa.
- c** 5A (*bijvoorbeeld:*) want protestanten vluchtten uit de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk omdat ze daar vervolgd werden vanwege hun godsdienst.
5B (*bijvoorbeeld:*) want Zuid-Nederlanders vluchtten ook naar de Republiek vanwege het oorlogsgeweld tijdens de Tachtigjarige Oorlog.

6 Test jezelf

6.1 De kerk valt uiteen

1

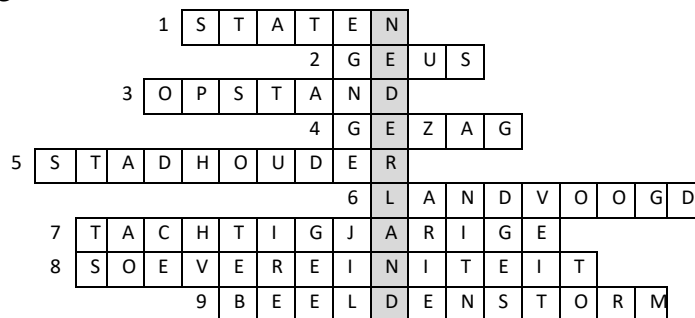

2

- a
- 1 ontdekkers en hervormers
 - 2 vroegmoderne
 - 3 mens- en wereld, aarde, mens
 - 4 Grieks-Romeinse
- b
- 1 gevolgen
 - 2 gevolgen
 - 3 gevolg
 - 4 oorzaak

6.2 De Nederlandse Opstand

3

4

A, C

5

A, D, F, B, C

6.3 Nederland migratieland

6 Herhaling

6.1 De kerk valt uiteen

1

Bijvoorbeeld: Hij was tegen het verkopen van aflaten en tegen verering van heiligen.

2

- 1 De paus
- 2 Karel V
- 3 eigen vorst

3

A, B

4

A, D

5

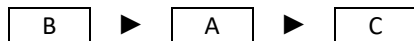
C, D

6.2 De Nederlandse Opstand

6

C, D

7

8

B, C

9

- 1 directe
- 2 indirecte
- 3 direct

6.3 Nederland migratieland

10

A, E
B, C

11

- 1 oorzaak
- 2 gevolg
- 3 gevolg

12

- 1 calvinisme
- 2 gewetens
- 3 godsdienst
- 4 joden
- 5 Protestanten

6.4 De ontdekkingsreizen

13

- a** 1 Europese expansie
- 2 specerijen
- b** Afrika, Azië

14

A, C, D, E

15

- 1 koloniseren, kolonisatie
- 2 Europa, indianen, plantages
- 3 inheemse, trans-Atlantische, Afrikanen

16

Afrika, Amerika, Europa

6 Verdieping

6.1 De kerk valt uiteen

1

A, B, E

6.2 De Nederlandse Opstand

a *Bijvoorbeeld:* Ze hadden liever te maken met de Turken, die andersdenkenden vrijer lieten dan de paus.

b *Bijvoorbeeld:* Dat is een teken van de islam.

c *Bijvoorbeeld:* Aan de kant van de geuzen want in de titel van zijn boek staat 'strengere belegering' en 'verlossing' van Leiden.

6.3 Nederland migratieland

3

a *Bijvoorbeeld:* Hun eigen taal spreken en hun eigen geloofsgroep.

b Ze mochten geen lid van een gilde worden.

c Arme joden die leefden van straathandel en bedelarij.

6.4 De ontdekkingsreizen

4

Bijvoorbeeld: Spaanse missionarissen die aan land gingen in Zuid-Amerika werden door indianen vermoord. Toen kwamen Spaanse soldaten die indianen vermoordden en hun dorp in brand staken.